

POLITICĂ ȘI ADMINISTRAȚIE LA FRONTIERA SUD-VESTICĂ A PRINCIPATULUI TRANSILVANIEI. FUNCȚIONAREA COMITATULUI SEVERIN ÎN SECOLELE XVI-XVII*

Adrian Magina**

Cuvinte cheie: Severin, banat, frontieră, comitat, Caransebeș, Transilvania

Keywords: Severin, banate, frontier, county, Caransebeș, Transylvania

Situat între trei mari ape curgătoare, Mureș la nord, Tisa la vest și Dunărea la sud, actualul areal al Banatului a fost pe parcursul istoriei sale un spațiu de frontieră a regatului medieval maghiar. Zona limitrofă Dunării a căpătat un rol defensiv la frontiera sudică a regatului prin organizarea în secolul al XIII-lea a banatului de Severin, o structură menită să protejeze împotriva atacurilor de la sud de fluviu.¹ Ulterior, teritoriul administrat de banul de Severin a inclus aproape întregul areal înalt al provinciei, întreaga zonă fiind desemnată ca una marginală, de frontieră. Bani de Severin, alături de comiții de Timiș, erau îndatorăți cu apărarea fruntariilor sudice, presate de la sfârșitul veacului al XIV-lea de către turcii otomani. Această alcătuire, cu mici modificări, a rezistat până la începutul secolului al XVI-lea. Situația politică și administrativă a zonei avea să se schimbe în contextul crizei prin care trecea regatul ungar la finalul veacului al XV-lea și începutul celui următor. Modul de funcționare a administrației medievale și moderne timpurii a zonei înalte a Banatului este parțial cunoscut, atât datorită mai vechii monografii a lui Frigyes Pesty², cât și datorită unor încercări de dată relativ recentă.³ Totuși, o serie de aspecte au rămas în continuare mai

* Studiul acesta are la bază textul “At the Border of Transylvania: the County of Severin/ the District of Caransebeș in the 16th–17th Centuries,” publicat în *Transylvanian Review*, suppl. 4 (2013): 295–306, la care au fost adăugate noi date, fiind aduse modificări semnificative variantei rezumative publicate în limba engleză.

** Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10/ Universitatea de Vest din Timișoara, b-dul Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: adimagina@gmail.com

¹ Viorel Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii arpadieni* (București: Editura Enciclopedică, 2008), 82–88.

² Pesty Frigyes, *A Szörényi Bánság és Szörény vármegye története*, vol. I-III (Budapest, 1878).

³ Adrian Magina, “At the Border of Transylvania: the County of Severin/ the District of

puțin știute sau evidențiate în istoriografia de profil, fapt ce m-a determinat să reiau problematica administrației comitatului Severin în secolele XVI-XVII.

Într-un act din anul 1501, emis de către capitlul bisericii din Arad, referitor la mai multe posesiuni bănățene, apare formula *in comitatu Zoriniensis, in districtu Karansebes et Nagy Mihald existentibus habitorum*.⁴ Trei ani mai târziu, într-un act emis de banii de Severin, este reiterată formularea respectivă, semn că această realitate administrată era deja funcțională.⁵ Sunt primele mențiuni documentare cunoscute ale comitatului Severin. Construcția respectivă trebuie legată de situația politică și militară a regatului medieval maghiar din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Nu știm exact motivul care a determinat apariția noului comitat, însă probabil s-a dorit o încercare de eficientizare a sistemul de apărare de pe linia Dunării, greu încercat de dese atacuri otomane. Urmarea s-a reflectat și în situația administrativă teritoriilor inferioare, de la granița sudică. Administrarea acestui nou comitat a intrat în atribuțiile celor doi bani de Severin. Reiese destul de clar din formula uzitată în 1501, 1504 și 1508, atunci când Iacob de Gârliște și Barnaba Belai sunt numiți *bani comitatus Zeoreniensis*.⁶ Vreme de aproape două decenii avem de-a face cu o alternanță terminologică în privința unităților administrative de aici, fără să știm cât de mult reflectă realitatea. Astfel, în documentul citat anterior, în anul 1508, districtul Mehadia este parte a comitatului Severin, pentru ca apoi, în 1519, același district să apară încadrat în comitatul Timiș.⁷ La fel este și situația districtului Caransebeș, amintit fie ca parte a comitatului Timiș⁸ fie *sub banatu castru Scewerinensis*.⁹ Persistă și alternanța comitat/banat, ceea ce indică faptul că în epocă nu exista un consens, nici administrativ nici terminologic asupra realităților de la frontiera sudică a regatului.

După pierderea cetății Severinului și a banatului respectiv, în anul 1524¹⁰, se impune din ce în ce mai mult uzanța termenului de comitat al Severinului.

Caransebeș in the 16th–17th Centuries,” publicat în *Transylvanian Review*, supliment 4 (2013): 295–306; “Between tradition and Transylvanian law: the early modern administration of the Severin County,” în *The Lower Danube in the Middle Ages: Crusading, Commerce and Ethnicity (1200s–1500s)*, (=Eastern and Central European Studies, V), edited by Adrian Magina, Alexandru Simon, Vratislav Zervan (New York – Oxford – Basel – Frankfurt-am-Main – Wien: Peter Lang, 2014), 251–276.

⁴ Pesty Frigyes, *Szörényi*, III, 140.

⁵ Lugossy József, “Két magyar köriratú pecsét 1500 évből,” *Történelmi Tár* II (1855): 177–178.

⁶ Pesty, *Szörényi*, III, 140, 153; Lugossy, “Két pecsét,” 177: *bani in comitatu Szereniensi*.

⁷ Pesty, *Szörényi*, III, 165.

⁸ *Ibid.*, 155.

⁹ *Ibid.*, 158.

¹⁰ Pentru evenimentele care au condus spre disoluția banatului de Severin și a cetății omonime: Adrian Magina, “Border and Periphery. The southern frontier of medieval kingdom of Hungary

Căderea orașului Buda în mâinile otomanilor, în 1541, a marcat începutul fenomenului de apropiere politică a spațiului bănățean de realitățile transilvănene. În 1551, Banatul de câmpie, împreună cu cele mai importante centre urbane, este ocupat de către otomani. Rămasă în afara cuceririi directe, însă considerată din perspectiva dreptului otoman un *sadjak* acordat provizoriu unor personaje fidele, zona montană a Banatului va gravita spre nou formatul principat al Transilvaniei. Practic, teritoriul aferent banatului de Severin, substituit acum de comitatul Severin, va fi integrat între granițele Principatului autonom al Transilvaniei. Această integrare administrativă va persista până la 1658, atunci când, în urma cedării de către principele Acațiu Barcsay, Caransebeșul și Lugojul sunt ocupate la rândul lor de către Sublima Poartă.¹¹ Cu toate acestea zona a păstrat diferențe față de Transilvania, vizibile la nivel administrativ sau în mentalul elitelor din zonă. La 1698, nobilimea comitatului își apăra drepturile în fața autorităților habsburgice printr-o serie de argumente care exemplifică tocmai diferențele dintre ei și transilvăneni:

*Comitatus Zöreniensis iurisdictionem palatini regni Hungariae pristinis temporibus agnovit, per arma Transylvanica a suo corpore regno videlicet Hungariae avulsus, quem dominus baro Szava quam Transylvanus impetrare non potuisset.*¹²

Fiind o structură de la marginea regatului, ulterior a Principatului, aflată sub permanenta amenințare turcească, se impuneau o serie de măsuri pentru a contracara acea amenințare. Cel mai potrivit mod de a gestiona frontiera s-a dovedit formula banatului, care avea deja o tradiție înrădăcinată în cadrul regatului ungar. Cum exista deja un comitat de margine, Severinul, i-a fost suprapusă instituția banului/banatului, cu sediul la Caransebeș. În 1531 documentele consemnează vicebanul cetății Caransebeș, pentru ca din anul 1536 să fie nominalizați și primii bani de Caransebeș-Lugoj. Constituirea acestui banat continuat de fapt tradiția celui de Severin și a însemnat trecerea administrației comitatului Severin în subordinea acestor înalți oficiali care rezidau în centrul de pe valea Timișului, în ultimă instanță banii reprezentând autoritatea supremă în teritoriu.¹³ Se conturează astfel o continuitate între banatul de Severin și cel

---

between Belgrade and Severin (14th–16th centuries),” *Иницијал. Часопис за средњовековне студије, књига 4/ Initial. A review of medieval studies* 4 (2016): 141–164.

¹¹ Toată problematica respectivă la Cristina Feneșan, *Constituirea principatului autonom al Transilvaniei* (București: Editura Enciclopedică, 1997).

¹² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL MOL), Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 3, Centuria F, nr. 40. O copie a acestui document, aflată în arhiva familiei Macskási, a fost publicată de Feneșan, “Stăpâni și supuși în comitatul Severinului în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice,” *Banatica* 14 (1996): 31

¹³ Dragoș Lucian Țigău, “Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și

de Caransebeș-Lugoj. A fost formulă administrativă mai puțin obișnuită, dar funcțională, fapt ce a fost în măsură să asigure păstrarea zonei între fruntariile Principatului transilvănean până la mijlocul secolului al XVII-lea.

Geografic, comitatul acoperă arealul montan al Banatului, din zona Topleț-Mehadia în sud până în partea Lugojului în nord. Încă de la primele mențiuni documentare, noua structură este în relație cu vechile districte românești Caransebeș, Mehadia, Lugoj, Almăj sau Căvăran, încadrate în limitele sale administrative. Pe parcursul secolului al XVI-lea, districte respective suferă modificări teritoriale și de statut, astfel că vor supraviețui doar două: Caransebeșul și Lugojul. Practic, districtul Caransebeș ajunge să substituie teritorial, și nu numai, comitatul Severin. Numărul de așezări al comitatului este foarte dificil de reconstituit datorită frecventelor modificări teritoriale și pustiirilor turcești. Spre exemplu, în 1552, districtul Caransebeșului avea 128 de așezări, în conscripția din 1603 erau înregistrate doar 95 de localități, pentru ca la finalul secolului al XVII să fie menționate numai 69.¹⁴

Suprapunerea teritorială a comitatului Severin peste districtul Caransebeșului nu a însemnat dispariția acestuia, ci doar contopirea structurilor sale administrative în noua entitate creată. Rămân de actualitate precizările lui Pesty Frigyes de acum 130 de ani, și anume: “comitatul Severin nu avusese un corp de oficiali separat. Contopirea politică începuse să se vadă în faptul că comiții și juzii nobililor etc. se intitulau atât comiți și juzi nobilari ai comitatului Severin cât și ai districtului Caransebeș; și, fiindcă, în zona Severinului, noțiunile de *comitatus* și *districtus* aveau același înțeles, pe bună dreptate se poate vorbi și despre comitatul Caransebeș... Din punct de vedere politic, dar și juridic, se folosea adesea noțiunea de *districtul Caransebeș* pentru a exprima de fapt comitatul Severin”.¹⁵ Considerațiile lui Pesty, pe baza analizei documentare asupra respectivelor structuri, indică două unități administrative prezente la nivel terminologic, care însă funcționau ca una singură din punct de vedere al corpului de oficiali/funcționari. Este o formulă insolită, principii Transilvanei trebuind să adapteze situația administrativă existentă la nivelul întregului principat la cerințele și tradiția locală. Acest caz

---

competențelor acestora,” *Studii și Materiale de Istorie Medie* XVI (1998): 225–241 și XVII (1999): 237–251.

¹⁴ Marius Bizerea, Constantin Rudneanu, “Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în Evul Mediu Studii de Istorie a Banatului,” I (1969), 7–22; Dragoș Lucian Țigău, *Banatul și sangeacul de Lugoj și Caransebeș (1552–1688)*, disertație de studii aprofundate (București, 1995), 55; Adrian Magina, “Conscrierea porților districtului Caransebeș în anul 1603. Considerații pe marginea unui document,” în Susana Andea, Ioan Aurel Pop, eds., *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani* (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009), 283–295.

¹⁵ Pesty, *Szörényi*, vol. I, 405.

special, singular pentru principatul Transilvaniei, era acceptat într-o zonă marginală, de frontieră, unde autoritatea locală trebuia să conlucreze strâns cu reprezentantul direct al principelui, în acest caz banul numit de autoritatea centrală. Nu întâmplător, primii oficiali au purtat denumirea de bani de Sebeș/Caransebeș. Pe măsură ce autoritatea banului s-a extins în teritoriu, titulatura oficialilor s-a modificat și ea, aproape întotdeauna fiind pomeniți în acte drept “banus et officialis Karansebesiensis” sau “banus districtuum Caransebes et Lugos” (*Karánsebesi és Lugasi bán* în maghiară).¹⁶ După cum reiese dintr-o serie de documente de la începutul secolului al XVII-lea, alături de funcția de ban, acești oficiali o dețineau și pe cea de comite suprem al comitatului Severin. Astfel, în 1612, la numirea în funcția de ban a lui Paul Keresztesi de Nagy Megyer, înaltul oficial apare cu titulatura “comitis comitatus Zeöriniensis”.¹⁷ Un an mai târziu, același personaj era amintit din nou în postura de comite suprem (*Zeorin vármegyének feőispánniának és Karansebesi-Lugosi bánnak*).¹⁸ În 1614 principele Gabriel Bethlen îi scria rudei sale Petru Bethen “comiti comitatus Zeoriniensis ac districtum Lugos et Karansebes bano supremo/bano districtum Lugosiensis et Caran(sebesiensis) necnon comiti Zeoreniensis”.¹⁹ Cele trei exemple arată fără echivoc că funcția de ban se suprapunea cu cea de comite suprem de Severin. Ei erau numiți de către principe pe o anumită perioadă, “atâta timp cât ne va fi pe plac” (*functionem banatus durante beneplacito nostro eidem dandam et conferendam*)²⁰, ceea ce indică profilul unui oficial/funcționar și mai puțin al unui aristocrat numit datorită averii sau importanței în zonă. Doar cazul lui Acațiu Barcsay este mai deosebit, pentru că el capătă perpetuitatea funcției: “pe timpul vieții sale”.²¹ După numirea în funcție, principele solicita “universis et singulis, generosis, egregiis et nobilibus, vicecomiti, iudicibus nobilium, iuratis assessoribus sedis iudiciariae ac toti universitati nobilium comitatus Zeoreniensis” să se supună autorității banului. Odată instalat, oficialul trebuia să depună jurământul de credință față de principe “super officio eodem nobis iuramentum praestare, in

¹⁶ Ibid.

¹⁷ MNL OL, E 148 Neo Registrata Acta, fasc. 1821, nr. 37.

¹⁸ Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj (BAC), Ms. KJ 288 C, József Kemény, *Diplomatarii Transilvanicii. Supplementum*, vol. IX, 163; Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440–1653)* (Timișoara: Facla, 1982), 140.

¹⁹ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (SJAN CJ), fond Bethelen de Ictar, reg. X, fasc. 2, nr. 146; Feneșan, “Șase scrisori ale principelui Gabriel Bethlen către banul Lugojului și Caransebeșului (1614–1615),” *Apulum* XIV (1976), 181.

²⁰ Costin Feneșan, “Întregiri și îndreptări la istoria banilor de Caransebeș și Lugoj (sec. XVI–XVII),” *Analele Banatului*. Serie Nouă, Arheologie-Istorie XVI (2008) 187, 190, 192; Țigău, “Banii,” 228–229.

²¹ Feneșan, “Întregiri,” 197.

devotione et fidelitate nobis praestanda perseverare”²², jurământ ce este posibil să fi fost oarecum asemănător celui stabilit prin decretul regelui Sigismund în 1435.²³ În mentalul nobilimii bănăţene s-a păstrat ideea rolului avut de către elita locală în desemnarea acestui înalt oficial, cu toate că în secolele XVI-XVII factorul decizional în această privinţă l-au avut principii transilvăneni:

*Ex antiqua consuetudine requiritur, ut ex consensu et communibus suffragiis nobilitatis eligantur banus...; banus Zöreniensis sit ex gremio praefati banatus.*²⁴

Deşi destui bănăţeni au ocupat funcţia respectivă, cei importanţi şi longevivi bani nu au fost aleşi dintre nobili locali ci cu precădere din regiunile învecinate – Haţeg ori Hunedoara. Situaţia este identică cu cea a comiţilor supremi din Ungaria sau din principatul Transilvaniei, care puteau fi numiţi din rândul fidelilor, fără să aibă legătură cu teritoriul unde îşi exercitau funcţia, putând fi înlocuiţi de suveran oricând, fiind numiţi în funcţie “durante beneplacito nostro”. Competenţele comiţilor, în acest caz a banilor de Caransebeş-Lugoj, acopereau o sferă diversă de activităţi: militare, diplomatice, administrative (menţinerea ordinii, aplicarea diverselor pedepse pe plan local), judecătoreşti (soluţionarea unor pricini între persoane şi instituţii din comitat/banat/district) şi chiar de natură ecleziastică.²⁵ La finalul secolului al XVII-lea, autorităţile habsburgice vor prefera folosirea denumirii de comite suprem în locul celei de ban, încercând totodată să eludeze dreptul elitelor locale în alegerea unui candidat favorabil în respectiva funcţie. În faţa protestului localnicilor, împăratul cedează şi le conferă dreptul vechi de a-şi alege liber comitele (*liberam electionem nostram ad officium ac praemium comitatus nostri Zeörenyiensis supremi comitis gerendum ac tenendum*).²⁶

²² Ibid.

²³ Fekete Lajos, *A vármegyei tisztikar a XVI-XVII században*. Bölcsészet-doktori értekezés (Budapest, 1914), 9: ....*iuro per Deum et iustitiam et per gloriosam Dei genitricem virginem Mariam, et per omnes sanctos, et electos Dei: quod omnibus, et singulis coram me causantibus, absque cuiusvis personae, divitis scilicet et pauperis acceptione; omnibusque, prece, praemio, favore, amore et odio postpositis, et remotis, prout scilicet secundum Deum, et eius iustitiam faciendum cognovero, iustum et verum iudicium et iustitiam fariam, meo pro posse. Sic me Deus adiuvet et beata virgo Maria et hoc signum vivificae crucis, domini nostri Jesu Christi.*

²⁴ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 3, Centuria F, nr. 40; Feneşan, “Stăpâni,” 31.

²⁵ Pentru atribuţiile şi competenţele comitelui a se vedea Fekete, *Tisztikar*, 6–21 şi Charles D’Eszlary, *Historire des institutions publiques hongroises*, vol. II (Paris: Marcel Rivière et Cie, 1963), 234–235, iar pentru cele similare ale banilor Ţigău, “Banii,” (I) 232–239, (II) 237–249.

²⁶ Costin Feneşan, “Comitatul Severinului la sfârşitul secolului al XVII-lea,” *Tibiscum* VII (1988): 192–199.

Numărându-se printre înalții oficiali din principat, banii de Caransebeș-Lugoj nu rezidau tot timpul în teritoriul avut spre administrare, mai ales că o parte a lor îndeplineau și alte funcții la curtea princiară ori ca reprezentanți diplomatici ai principatului.²⁷ De aceea, membrii cei mai importanți ai administrației comitatului Severin/districtului Caransebeș erau vicebanii, vicecomiții, juzii nobililor, asesorii și notarul, personaje care asigurau buna funcționare treburilor publice ale zonei.

Vicebanul a fost în cazul zonei bănățene un fel de substitut al banului, pe care îl seconda și îl ajuta în diversele probleme din teritoriu. Este destul de dificil de știut dacă funcția a fost permanentă sau ocupată doar în anumite ocazii, deoarece ni s-au transmis numele a doar 11 vicebani pentru o perioadă de aproape 130 de ani. Similar ocupanților funcției supreme în zonă, vicebanii și-au extins autoritatea atât asupra comitatului cât și a districtului. Concomitent, unii dintre ei îndeplineau alte funcții, precum cea de jude primar al orașului Caransebeș (*civitatis nostrae Karansebesiensis iudicis primario districtumque eiusdem Karansebesiensis et Lugosiensis vice bano*), de tricesimator (*karansebesi lugasi vice ban es harminczados*)²⁸ ori pe cea de vicecomite de Severin (*Zöröny varmegyeben Karansebes varosaban lako nemes szemely es vice ban, item megh irt varmégyenek edgyk vice ispanya*).²⁹ În secolul al XVI-lea, ocupanții funcției erau în număr de doi, posibil o reminiscență medievală de pe vremea când funcționau doi vicebani de Severin. În veacul al XVII-lea însă, documentele pomenesc constant doar un singur viceban. Despre atribuțiile acestui oficial se cunosc prea puține. Cel mai probabil el îl înlocuia pe ban și îi prelua atribuțiile când acesta lipsea din zonă, având în subordine pe ceilalți oficiali ai comitatului. Documentele dezvăluie că are, cel mai adesea, competențe de natură juridică. În 1537, cei doi vicebani, Ioan Floca și Ioan Olah, conduc scaunul de judecată al districtului Caransebeș împreună cu castelanul (vicecomitele) și judele nobililor.³⁰ În 1613, Ștefan Somogy, care poate fi bănuțit ca fiind viceban deși nu poartă acel titlu, suplinește lipsa banului și a comitelui suprem Paul Keresztessi, fiind implicat în procesul desfășurat între autoritățile urbane din Caransebeș și fostul jude primar al orașului acuzat de delapidarea unor fonduri.³¹ Tot în cazul unui proces este implicat și vicebanul Nicolae Măcițaș (*Caransebes varosannak es annak districtusanak substitutus bania*), în fața căruia i se prezintă deciziile luate în anterior prin intervenția la

²⁷ Pentru toate aceste aspecte vezi Țigău, "Banii," 230–234.

²⁸ Magyar Tudományos Akademia Könyvtára (MTAK), Kézirattár, Pesty Frigyes gyűjteménye.

²⁹ Costin Feneșan, *Diplomatarium Banaticum*, vol. II (Cluj-Napoca: Mega, 2017), 452 (456 traducerea textului în lb. română).

³⁰ Pesty, *Szörényi*, III, 200–201.

³¹ Feneșan, *Documente*, 135–141.

vicecomiții de Severin.³² În anul 1654, în fața vicebanului, a judeului nobililor, a notarului și a unui asesor, se încheie înțelegerea între familiile Tivadar și Fiat în privința părților de stăpânire din satul Brebu, învoială ce trebuia respectată sub pedeapsa de 1000 de florini aur.³³ Ca unul dintre cei mai se seamă dregători ai comitatului/districtului, vicebanul (în acest caz particular și vicecomite) depune mărturie alături de alți nobili și iobagi în favoarea familiei Găman și a posesiunilor sale în anul 1655.³⁴ Aceste cazuri arată că vicebanii, în lipsa banilor, aveau, așa cum am menționat, competențe în domeniul justiției, asumându-și, de asemenea, colaborarea cu celelalte instituții comitatense. Din păcate, lipsesc alte exemple care să ne dea o imagine completă asupra funcționării acestei instituții, pentru că celelalte acte, în care vicebanul apare menționat, nu se referă la sfera sa de competență ci la problematicile personale ale unuia sau altuia dintre acești vicebani (vânzări-cumpărări, procese în care sunt implicați, etc.)

Palierul următor în administrația comitatului este reprezentat de vicecomite. Acesta a fost unul din principalii dregători ai comitatului, fiind ales dintre nobilii reprezentativi ai aceluși comitat: “Vicecomites semper esse debeant ex eodem comitatu, ex potioribus nobilibus”. Inițial el era ales în funcție de către comite cu acordul nobililor din comitat, puterea sa fiind mai mică în comitatele Transilvaniei decât în cele ungare. Pe la mijlocul secolului al XVI-lea se impune regula alegerii vicecomitelui de către comitat și confirmarea sa de către comitele suprem. Inițial exista un singur comite, secondat de un vicecomite. Ulterior, odată cu înmulțirea sarcinilor administrative, comitatul a putut avea doi comiți și doi vicecomiți, ori numai un comite ajutat de doi vicecomiți. Cu toate acestea, în anumite cazuri, un singur vicecomite putea îndeplini dregătoria pentru mai multe comitate.³⁵ Severinul și districtul Caransebeș a funcționat cu doi vicecomiți, ambii aleși din rândul elitelor locale. Până la începutul secolului al XVII-lea funcția a fost corelată cu cea de castelan de Caransebeș, practic castelanii cetății Caransebeș fiind asimilați vicecomiților. În secolul al XV-lea o asemenea situație o întâlnim la nivelul administrației comitatului Hunedoara, unde (vice)comiții erau asociați funcției de castelan de Deva, Hunedoara sau Hațeg.³⁶ Datorită faptului că se afla într-o zonă de frontieră, arealul bănățean (comitatul Severin/districtul Caransebeș) a conservat tradiția medievală a funcției militare a oficialilor comitatensi, evidentă și în cazul ban/

³² MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

³³ Ibid.

³⁴ Feneșan, *Diplomatarium* II, 452 (456).

³⁵ Fekete, *Tisztikar*, 29–57; D’Eszlary, *Historire*, II, 225–227, 235.

³⁶ W. Kovács András, “Administrația comitatului Hunedoara în Evul Mediu,” *Sargeția* XXXV–XXXVI (2007–2008): 206–207.

comite suprem. Actele de cancelarie, provenite din mediul princiar sau local, se adresează mai întotdeauna, cu precădere în secolul al XVI-lea, banului, castelanilor și judei nobililor din districtul Caransebeș sau comitatul Severin, ori numai castelanilor și judei nobiliar.³⁷ În actele latine, pe care acești oficiali le emit, denumirea folosită în cazul lor a fost aceea de castelan/castelani (*castellanus/castellani*). În actele în limba maghiară, termenul folosit inițial a fost acela de *porkolab* (castelan), în paralel fiind utilizat și acela de *ispán* (comite), care a ajuns în cele din urmă să se impună în cazul desemnării vicecomitelui. Echivalența vicecomite (*ispán*) și castelan este surprinsă într-un document din anul 1585. Acolo se amintește despre o problemă din anul anterior: “akkor Dragna Gyeorgy es eoregbik Symon Janos valanak ispanok”.³⁸ În documentul din 1584, cei doi oficiali apar însă cu titlul de castelani³⁹ aspect ce indică fără dubiu echivalența amintită. Primul act emis în nume propriu, în care unul dintre cei doi dregători se intitulează (vice)comite (*hites ispania*), provine din 1596.⁴⁰ În secolul al XVII-lea nu există un consens în privința titlaturii celor doi oficiali. În propriile lor acte ei apar cu denumirea de comiți (*ispánok*), comiți jurați (*hüteös ispánok*) ori vicecomiți (*vice ispáni*).

Sfera lor de competență trebuie să fi fost similară cu a oficialilor respectivi din celelalte comitate, unde vicecomitele în grijă veniturile comitatului, supraveghează strângerea dărilor, încasează o parte din amenzile și plățile din diverse cauze de natură juridică. De asemenea, competențele sale se resimt în domeniul militar, în cel religios, în legătură cu situația donațiilor și proprietăților precum și în pedepsirea infractorilor, în grija sa aflându-se și pecetea comitatului.⁴¹ În cazul comitatului Severin, atunci când vicecomitele avea o problemă și lipsea, ori când trebuia să apară într-un caz de competența funcției pe care o deținea, el putea fi înlocuit de către un alt personaj, probabil unul dintre jurații ase-sori.⁴² Cele mai multe informații sunt în legătură cu activitatea vicecomiților în problematica proprietăților din zonă. În actele princiare adresate zonei s-au aflat printre cei nominalizați să participe la punerea în posesie a celor donați în districtul Caransebeș/comitatul Severin⁴³, tot lor revenindu-le sarcina să ia act de împotrivirea la acele puneri în stăpânire.⁴⁴ Cei doi oficiali participă și la

³⁷ Spre exemplu: MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye; Feneșan, *Documente*, 65; Feneșan, *Diplomatarium* II, 61, 98.

³⁸ MNL OL, P 291 Gámán család, 1 tétel, 28.

³⁹ Feneșan, *Diplomatarium* II, 134.

⁴⁰ *Ibid.*, 182.

⁴¹ Atribuțiile și competențele vicecomitelui la Fekete, *Tisztikar*, 29–57.

⁴² Feneșan, *Diplomatarium* II, 182; Feneșan, *Documente*, 107–108.

⁴³ Pesty, *Szörényi*, III, 404–406; Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. IV (Budapest, 1882), 92–93, 94.

⁴⁴ Feneșan, *Documente*, 60–62, 70–72.

divizarea și hotărnicirea unor moșii⁴⁵ sau la împărțirea moștenirilor.⁴⁶ Tot ei emit sau în fața lor se încheie acte (*Zeoreni varmegie ispanya eleott*) în legătură cu diverse zalogiri ori vânzări.⁴⁷ Vicecomitele, împreună cu judele nobililor și notarul, sunt cei care adevăresc alegerea unor reprezentanți legali în cazul unor nobili din Caransebeș, reprezentanți confirmați ulterior de către principe.⁴⁸ Alte atribuții includeau participarea la unele ascultări de martori în procese⁴⁹ sau depunerea jurământului în cauze grave cum ar fi jaful, unde, în calitate de oficiali ai comitatului s-au implicat în prinderea și pedepsirea răufăcătorilor.⁵⁰ Vicecomiții Severinului se implică și în respectarea ori încheierea unor înțelegeri între particulari: regimul unor mori, împăcarea în cazul unui proces, înțelegerea în privința dotei.⁵¹ Celor doi oficiali, împreună cu judele nobililor, le revine sarcina investigării și restituirii iobagilor fugiți. Astfel, în 1622, vicecomiților și judeului nobililor li se cere să se ocupe de restituirea unui iobag mutat fără aprobare de pe moșia Gârbovăț, în satul Goleț.⁵² În fine, la fel ca și în cazul celorlalte comitate, celor doi vicecomiți ai Severinului le revine sarcina de a-i forța pe cei care au pierdut un proces să plătească cele datorate. Ei, împreună cu judele nobililor, sunt cei care aplică amenzi ori pedepsele necesare celor găsiți vinovați. Cea mai ușoară formă de interacțiune cu persoanele care urmau să răspundă pentru o anumită faptă era mustrarea,⁵³ urmată, în cazul nerespectării vădite a hotărârii scanului de judecată, de către amenzi sau sechestrări ale bunurilor vinovaților.⁵⁴ Cu toată terminologia ambiguă, în ceea ce îi privește sarcinile vicecomiților Severinului/districtului Caransebeș, ele sunt similare cu ale acelorași oficiali din întreg principatul.

Aproape întotdeauna vicecomiții au fost secondăți în activitatea lor juridică și administrativă de către juzii nobililor, *iudices nobilium* în latină sau *szolgabírák* în maghiră. Apariția acestei instituții trebuie legată de formarea comitatelor nobiliare pe parcursul evului mediu. În comitatele din Ungaria propriu-zisă

⁴⁵ Pesty, *Krassó*, IV, 85–86.

⁴⁶ Ibid., 115–116, Feneșan, *Documente*, 65–66.

⁴⁷ Pesty, *Szörényi*, III, 276–277; Pesty, *Krassó*, IV, 88, 97, 107, 117–118, 230–231, 233–234, 238, 249–250 etc.; Feneșan, *Documente*, 109–110.

⁴⁸ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

⁴⁹ Pesty, *Krassó*, IV, 270.

⁵⁰ Feneșan, *Documente*, 166–168.

⁵¹ Ibid., 107–108, 150–151, 154–156.

⁵² MNL OL, P 291 Gámán család, 1 tétel, 55.

⁵³ Feneșan, *Documente*, 66–68.

⁵⁴ Feneșan, *Diplomatarium* II, 142: *castellani et iudlium eiusdem districtus premissum vinculum ducentorum florenorum exigere* (în cazul nerespectării deciziei nobililor Birta de a ceda o treime din avere surorii lor). Alte cazuri de impunere la plata amenzilor ori la sechestrarea bunurilor la Feneșan, *Documente*, 82–83, 161–162, 170–172 și MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

existau patru juzi ai nobililor pentru fiecare comitat, în vreme ce în Transilvania funcționau doar doi. Acești oficiali erau aleși pe o perioadă determinată, de obicei un an, din rândul elitelor comitatului unde funcționau. Teoretic, ei reprezentau cele patru (în Ungaria) sau cele două (în Transilvania) subunități (*processus*) în care comitatul era împărțit, subunități se pare cu atribuții fiscale și nu administrative. În secolele XVI-XVII, aceste subunități sunt divizate la rândul lor în altele mai mărunte în fruntea cărora apar vice juzii nobiliari.⁵⁵ Cazul comitatului Severin este unul special, pentru că toate documentele din secolele XVI-XVII pomenesc un singur jude nobiliar. Această situație aparte poate fi explicată prin apelul la organizarea anterioară a teritoriului, tributară epocii medievale, și, bineînțeles, la suprapunerea administrativă a comitatului Severin peste districtul Caransebeș. Printre prevederile privilegiului obținut de către districtele românești din Banat în anul 1457 s-a numărat și dreptul comunităților de a-și alege propriul jude al nobililor, indicație a faptului că districtele tindeau spre o organizare administrativă bine determinată. După acest moment, documentele încep să îi aducă în prim plan pe cei care au ocupat funcția respectivă, instituția dovedindu-și continuitatea pe tot parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Mențiunile sunt unilaterale și privesc exclusiv pe judele nobililor districtului Caransebeș, cea mai importantă unitate de acest tip din Banat, centrul urban de pe Timiș fiind locul de desfășurare a scaunelor de judecată a tuturor districtelor.⁵⁶ Trebuie menționat că exista un singur jude al nobililor, cel al districtului Caransebeș, dar care reprezenta probabil întreaga comunitate districtuală. În condițiile modificărilor teritoriale din secolul al XVI-lea și a suprapunerii celor două entități administrative, a rămas uzanța, deja înrădăcinată, a exercitării funcției de către un singur jude nobiliar. În mod similar vicecomiților, toți ocupanții demnității de jude al nobililor au fost localnici, cu precădere din Caransebeș. Scrisorile princiare adresate oficialilor comitatului/districtului sau cele emise de către aceste organe administrative în diverse probleme, cu foarte puține excepții, menționează judele nobililor. Alături de vicecomite, ocupantul funcției se deplasează la hotărnicii, intervine în probleme de proprietate și participă la ascultări de martori. Cea mai importantă atribuție este aceea de al secunda pe vicecomite în cazul scaunului de judecată. De altfel, toate

⁵⁵ Pentru problematica instituției în evul mediu: W. Kovács András, "Szolgabírák és járások a középkori Erdélyben," *Erdélyi Múzeum* LXII, no. 3-4 (2010): 33-42; Enikő Rűsz-Fogarasi, "Juzii nobiliari în societatea medievală transilvană," *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia* XLIX, 1 (2004): 17-25; Situația în epoca modernă timpurie la Fekete, *Tisztikar*, 58-75, D' Eszlary, *Historire*, II, 227-228, Ember Győző, *Az újkori magyar közigazgatás története* (Budapest, 1946), 535.

⁵⁶ Iusztin Zoltán, „Politică și administrație în districtul Caransebeș (sec. XIV-XV)”, *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XX (2012): 162-164.

actele oficiale emise de către comitat poartă pe lângă peceteile vicecomiților și pe cea a judeului nobiliar. Există însă cazuri când ocupanții acestei funcții emit acte în nume propriu, care conțin mai degrabă aspecte procedurale decât hotărâri juridice. Documentele de acest tip, păstrate până în prezent, provin din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și sunt, fără excepție, scrise în limba maghiară. Ele dau imagine destul de precisă a competențelor specifice ale juzilor nobiliari din Banatul secolelor XVI-XVII. Spre exemplu, în 1629, Francisc Veres, unul dintre cei mai longevivi juzi ai nobililor⁵⁷, emite o scrisoare prin care adeverește că în fața sa trei reprezentanți ai familiei Fiat au hotărât să își împartă anumite bunuri și iobagi.⁵⁸ În 1641, același jude al nobililor, împreună cu unul dintre asesori, îl anunță pe principe că s-au deplasat la casa nobilei doamne Doroteea Lazăr și au citat-o să apară în fața Tablei princiare pentru a soluționa problema unor proprietăți.⁵⁹ Patru ani mai târziu, omniprezentul jude Francisc Veres a fost cel care, în calitate de reprezentat al comitatului, s-a implicat în problemele și disputele de proprietate dintre mai mulți nobili. În numele lui Nicolae Măciș merge să predea o sumă de bani, pe care acestea o oferea mai multor persoane nobile, în contul răscumpărării unor moșii zălogite anterior. Nerespectarea prevederilor contractului de zălogire, și refuzul de a preda moșiile pentru suma respectivă, l-au determinat pe jude să îi cheme pe vinovați în fața scaunului de judecată comitatens.⁶⁰ În 1650, în fața judeului nobililor și a doi asesori-jurați se reglementează o problemă de stăpânire a unor părți de proprietate între văduvele a doi nobili din Caransebeș.⁶¹ Uneori, când titularul funcției lipsește, este substituit cel mai probabil de către unul din asesori. Așa s-a întâmplat în anul 1632, când Ladislau Domsa se intitulează: “Szörinvarmegyenek substitutus szolgabiraya”.⁶² Așa cum se poate observa, juzii nobililor, uneori în nume propriu, alteori împreună cu unul sau doi asesori, sunt cei care se ocupă de partea procedurală a administrației comitatense. Ei se deplasează la reședința diverselor persoane, preiau declarații sau proteste, confirmă anumite înțelegeri ori fac citările la scaunul de judecată al comitatului sau cel princiar. Prin activitatea lor, și prin faptul că cei care ocupă funcția sunt localnici, cunoscători ai realităților imediate din zonă, juzii nobililor reprezintă un segment vital din funcționarea angrenajului administrativ al comitatului Severin/districtului Caransebeș.

⁵⁷ Cu intermitențe a ocupat funcția din anul 1629 (vezi nota 51) până în 1643 (Feneșan, *Documente*, 181–182). La momentul preluării dregătoriei avea doar 24 de ani, conform unui act din 1635 când e menționat cu vârsta de 30 de ani (MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye).

⁵⁸ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

⁵⁹ Pesty, *Krassó*, IV, 332–334.

⁶⁰ Feneșan, *Documente*, 181–182.

⁶¹ Pesty, *Krassó*, IV, 347–348.

⁶² MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

Asesorii (jurații asesori) comitatelor, în maghiară *esküdtek* sau *ülnökök*, au apărut în secolul al XV-lea. Inițial au fost aleși pentru o anume sarcină, iar mai târziu, în secolul al XVI-lea, funcția s-a permanentizat. Întotdeauna erau aleși dintre nobilii locului, principalul lor rol fiind în justiție, ca membri în scaunul de judecată al comitatului. Pe lângă aspectul menționat, se mai implicau în sprijinirea juzilor nobiliari în diversele probleme ale administrației comitatense. Obișnuit ei erau în număr de 12, însă numărul lor varia în funcție de epocă și de comitat, putând ajunge până la 40 de persoane în unele situații.⁶³ La nivelul comitatului Severin, ocupații pozițiilor de asesor provin atât din rândul nobilimii urbane cât și din cea comitatensă. În 1535, printre cei considerați a fi asesori se număra și judele primar al Caransebeșului (*Georgius Simon alias iudex de Sebes*).⁶⁴ Vechimea instituției în arealul Severinului poate fi probată începând cu prima jumătate a secolului al XVI-lea. Dovadă în acest sens este scrisoarea adresată de regele Ioan Szapolyai în anul 1532 unui număr de 9 nobili din zonă, tocmai în scopul de a participa la actul de justiție: “iudicium et iusticiam facere”.⁶⁵ De altfel, pe parcursul secolului al XVI-lea, titlatura *assessor/assessores* apare nu apare niciodată în dreptul unor persoane nominalizate în documente. La modul general o întâlnim din anul 1566, când un proces a ajuns în fața banului Nicolae Bethen “sedisque eiusdem iudiciariae reliqui coassessores”.⁶⁶ De aceea, e de bănuț că diverșii nobili, nominalizați în poruncile princiare ce conțin dispoziții în favoarea realizării actului de justiție, sunt, de fapt, asesorii scaunului de judecată comitatens. Dacă acceptăm aserțiunea de mai sus, atunci se poate observa și o extensie a sferei lor de competență, pentru că documentele îi surprind participând alături de ceilalți oficiali la administrarea teritoriului, nu doar în cadrul proceselor din scaunul de judecată. Un exemplu provine din anul 1576, atunci când alături de vicecomiți (castelani) și judele nobililor mai multor reprezentanți ai elitei locale li se cere să participe la o punere în posesie din districtul Caransebeș.⁶⁷ Câțiva ani mai târziu, în fața a 10 persoane, se prezintă mai mulți nobili din zona Caransebeșului pentru a încheia un consens în privința împărțirii sfertului de fiică, înțelegere care urma să fie respectată sub pedeapsa de 100 de florini.⁶⁸ Deși nicăieri nu răzbate calitatea celor 10 persoane nominalizate în actul respectiv, trebuie să îi recunoaștem aici pe jurații asesori, deoarece problematica adusă în fața lor

⁶³ Fekete, *Tisztikar*, 76–81, D’Eszlary, *Historire* II, 228, 236; Ember, *Az újkori*, 535–536.

⁶⁴ Pesty, *Szörényi*, III, 194.

⁶⁵ *Ibid.*, 187.

⁶⁶ *Ibid.*, 332. În 1560 cei implicați în justiție alături de ban sunt numiți: *ceterique sedis nostrae iudiciariae iudices* (*Ibid.*, 290).

⁶⁷ *Ibid.*, 404–406, 418–420.

⁶⁸ Feneșan, *Documente*, 72–74.

este de natură juridică, prin scrisoarea emisă și cele nouă peceti aplicate ei certificând înțelegerea respectivă. Tot la zece persoane nobile le cere principele Sigismund Báthory să îi înștiințeze pe oficialii târgului Căvăran că trebuie să se prezinte la proces cu George Găman, în caz că nu restituie un iobag al nobilului stabilit fără învoire în mediul urban. În consecință, doi dintre cei nominalizați îi transmit principelui că s-au achitat de sarcina ce le-a fost trasată.⁶⁹ O bună parte din actele pe care asesorii le emit, mai ales în secolul al XVII-lea, ne dau o imagine mai clară asupra sarcinilor pe care le-au desfășurat. Ei sunt mandatați să înregistreze și să trimită la principe mărturiile oficialilor comitatensi și a altor persoane, ori să preia împotriviri la sechestrarea unor bunuri.⁷⁰ Se întâmplă să participe la admonestările sau chemările la scaunul de judecată⁷¹, după cum sunt în postura de a emite acte în legătură cu contracte (înțelegeri), schimburi ori vânzări ale unor proprietăți sau iobagi, încheiate în fața lor și a altor oficiali ai comitatului (de obicei judele nobililor sau notarul).⁷² La fel ca și în secolul anterior, de foarte puține ori actele îi surprind cu titulatura funcției pe care o ocupă. Atunci când o fac îi regăsim drept “nemes szemely es hütös assessor”, pentru că toate actele sunt scrise în maghiară. Numai întâmplător George Gârliște “nobilis de Karansebes et assessor sedis judiciariae comitatus Szoriniensis” ori Nicolae Thot “iuratus assessor dicti comitatus” și-au notat calitatea lor oficială în limba latină, alături de vicecomite și judele nobililor, la finalul unor scrisori adresate principelui în anii 1641 și 1648. Sfera de competențe rămâne aceeași: muștrarea și chemarea în fața Tablei princiare a unei văduve, care nu dorea să cedeze actele de proprietate rudei sale.⁷³ Un alt caz a în care asesorii s-au implicat era legat de desfășurarea unui proces între familiile Fiat și Tivadar.⁷⁴ În esență, jurații asesori, în afara prezenței la actul de justiție din scaunul de judecată, îi asistă/ajută pe ceilalți funcționari comitatensi la îndeplinirea diverselor sarcini administrative, care de cele mai multe ori sunt în relație directă cu calitatea de membru al tribunalului.

Judele mic (*kis bíró*) apare în doar câteva situații. Este dificil de stabilit dacă instituția a fost legată de comitat sau de orașul Caransebeș. Terminologia ambiguă ar putea ascunde de fapt unul dintre asesori sau, posibil, un tip de jude arbitru (*fogott bíró*) întâlnit în alte comitate. Din păcate, doar două exemple ne stau la îndemână. În primul caz, din 1635, juzii mici apar în formula: “Lugasi

⁶⁹ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

⁷⁰ Feneșan, *Documente*, 163–168, 171–172.

⁷¹ Pesty, *Krassó*, IV, 313–314.

⁷² MNL OL, P 291 Gámán család, 1 tétel, 68; Pesty, *Krassó*, IV, 327–328, 344–346, 351–352; Feneșan, *Documente*, 194–195.

⁷³ Pesty, *Krassó*, IV, 332–334.

⁷⁴ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

Daniel, Gurguiat Ferencz Karansebes varosanak hiteos kis birak”. Însoțiți de către Nicolae Petracz, persoană nobilă, probabil asesor, ei emit o scrisoare în legătură cu o dispută anterioară, în problema unor bunuri aflate în litigiu între iezuitul George Buitul și sora sa mai mare Barbara. Sub text se păstrează cele trei peceti cu care ei își întăresc scrisoarea (*bizonsagara attwk mys az pechetes levelwnkett*)⁷⁵, semn că aveau dreptul la sigiliu aparținător funcției. Al doilea îl avem din anul 1650, când George Simon, judele nobililor și Petru Kolovik, jude jurat mic (*hütös kis biro*) dau de știre că au fost trimiși de vicebanul Nicolae Măcicaș acasă la nobilul George Găman să îl admonesteze pentru o datorie neplătită în valoare de 40 de florini.⁷⁶ Actul are aplicate doar două peceti, fără să știm exact cui îi aparțin. Prezența judeului nobililor și dependența administrativă de viceban ar indica o relație directă cu comitatul, o funcție ce presupune, la nevoie, ajutorarea oficialilor reprezentativi. Din păcate, aceste două mărturii sunt singurele care le-am identificat până în prezent în legătură cu această funcție. Dată fiind natura sumară a informațiilor, este imposibil de precizat cu exactitate aria de competență a juzilor mici, foarte similară de altfel cu a juraților asesori. Rămâne ca cercetări ulterioare, inclusiv la nivelul altor comitate, să contribuie la conturarea mai precisă a atribuțiilor acestor mărunți oficiali.

Notarul comitatului a fost în secolele XVI-XVII unul dintre cei mai importanți funcționari.⁷⁷ Dezvoltarea scrisului și creșterea numărului de acte a determinat apariția unui funcționar care să poată soluția aceste probleme. Dintr-un scrib, care se ocupa de redactarea documentelor comitatense, notarul devine o persoană indispensabilă funcționării administrației locale. În grija sa se aflau protocoalele adunărilor comitatense, scrise inițial în latină, iar din secolul al XVI-lea aproape exclusiv în limba maghiară. De asemenea, în păstrarea ocupantului funcției respective se găseau diverse documente, arhiva comitatului sau orașului unde activa, uneori aceeași persoană îndeplinind funcția notarială pentru mai multe comitate. Pentru activitatea sa, notarul încasa anumite taxe care au variat în funcție de zonă sau epocă.⁷⁸ Primul notar al zonei este menționat în anul 1527 drept : “notarius districtus Karansebes”. Pe parcursul secolului al XVI-lea, notarii districtului/comitatului apar în acte în paralel cu cei ai orașului Caransebeș. În secolul următor, cei care vor îndeplini oficiul de notar al orașului Caransebeș vor cumula în același timp și funcția respectivă la nivel de comitat. De altfel, pe parcursul primei jumătăți a veacului al XVII-lea,

⁷⁵ MNL OL, F 234 Erdélyi Fiscalis Levéltár, XXII szekrény, fasc. Q, 33.

⁷⁶ SJAN CJ, fond Macskási de Tincova, cutia 8, nr. 819.

⁷⁷ Pentru importanța instituției notariale în comitatele maghiare rămâne fundamental studiul lui Foglein Antal, “A vármegyei notárius,” *Levéltári Közlemények* 14 (1936): 149–171.

⁷⁸ Adrian Magina, “Notarii Caransebeșului în secolul al XVII-lea,” *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XIX (2011): 304.

funcția va fi monopolizată de către reprezentanții a două-trei familii din zonă, care în paralel vor fi implicate și în alte paliere ale administrației comitatense. Teoretic, prin mâna notarului ar fi trebuit ajungă toate actele trimise către comitat, lui revenindu-i sarcina de a redacta documentele emise către oficialii unității administrative. Prin comparație, documentele orășenești, provenite din Caransebeș, sunt contrasemnate de notari într-un procent mult mai mare decât cele emise de comitat.⁷⁹ Acest fapt nu înseamnă automat o mai redusă implicare a notarilor în viața publică a comitatului. Dimpotrivă, atât scrisorile princiare cât și cele ale autorităților locale, lasă să se înțeleagă importanța funcției notariale pentru comitat. Notarul Nicolae Moise i-a secundat pe vicecomiții Severinului în ziua scaunului de judecată din anul 1581 și a înregistrat plângerea lui Nicoale Flore, depunând mărturie în acest sens.⁸⁰ Se pare că era în obligația notarului să participe la scaunul de judecată, el fiind cel care nota deciziile luate în protocoalele comitatense (*az hites notariussal az prothocolumban feliratta*), așa cum apare într-o situație din anul 1585 când s-a desfășurat un proces între membrii familiei Berta.⁸¹ În 1573, principele Ștefan Báthory scria oficialilor comitatului, inclusiv notarului Ioan Zegey, pentru a soluționa problemele legate de averea rămasă după moartea fără urmași direcți a lui Dionisie literatul.⁸² Gabriel Bethen îl nominaliza, printre alți oficiali, pe notarul Nicolae Bobic pentru a participa la o cauză identică, moștenirea bunurilor Barbarei Raja, moartă fără urmași direcți.⁸³ Aceste trei mărturii indică faptul că notarul era unul dintre funcționarii care participau la scaunul de judecată al comitatului. Aspectul de mai sus este doar o fațetă a activității notariale din zonă. Câțiva ani mai târziu (1634), în casa aceluiași notar menționat anterior (*Bobik Miklos Zeoreny varmegyének es Karansebes varosanak notariussa*), avea loc o ascultare de martori în favoarea nobilei Ecaterina Bucur, soția lui Nicolae Romoz din Unciuc (comitatul Hunedoara).⁸⁴ Următorul ocupant al funcției notariale, Nicolae Ivul, înregistrează, prin scrisoarea pe care o emite, disputa între nobilii Grigore Tivadar și Sigismund Fiat în privința posesiunii Brebu. Tot el îi însoțește pe vicecomite și pe judele nobililor la executarea silită a lui Sigismund Fiat cu suma de 100 de florini, pentru că nobilul nu și-a respectat înțelegerea avută cu Grigore Tivadar în privința aceleiași posesiuni. Într-un alt caz, însoțit de unul dintre asesori, notarul amintit este cel care înregistrează protestul lui Ioan

⁷⁹ Ibid., 305–306.

⁸⁰ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 2 Protocolla, vol. I, 55.

⁸¹ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 4 Cista comitatum, Zarand, fasc. II, nr. 15.

⁸² Pesty, *Krassó*, IV, 92–94.

⁸³ BAC, Ms. KJ 288 D, József Kemény, Appendix Diplomatarii Transilvanicii, vol. XVI, 223.

⁸⁴ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

Mâtnic în privința sechestrării unor bunuri ale sale, dovadă scrisă cu care nobilul din familia Mâtnic se putea prezenta în fața unor foruri superioare pentru a-și cere dreptatea.⁸⁵ De asemenea, în fața notarilor vin diverse persoane nobile care încheie înțelegeri legate de împărțirea unor bunuri ori de aspecte financiare (spre exemplu în cazul unui proces purtat cu fiscul princiar). Cazurile de mai sus oferă indicii asupra competențelor notariale, pentru că înțelegerile între diverse persoane deveneau legale numai în momentul certificării în fața unei persoane autorizate respectiv juzi urbani, jurați, iar în acest caz notarii locului. Prin urmare, competențele notarilor sunt similare cu cele ale consiliului orășenesc, ei putând emite, semna și certifica documente ce erau recunoscute cu valoare legală de către forurile judiciare ale Principatului.⁸⁶ Toate actele în care ocupanții funcției notariale au fost prezenți în calitatea lor oficială sunt semnate și poartă pecetea respectivului. Prin atribuțiile lor, ocupanții funcției notariale din comitatul Severin au fost o rotiță importantă în angrenajul bunei funcționări a instituției administrative din teritoriul înalt al Banatului.

Scaunul de judecată al comitatului (*sedes iudiciaria*, prescurtat *sedria*) avea funcția unui tribunal local, în care un rol important, așa cum deja subliniam, îl aveau vicebanii. Cu toate astea, de cele mai multe ori era condus efectiv de către vicecomiți. Acest for constituia una din etapele unde se judecau diverse pricini juridice între elitele din zona bănățeană, mai ales legate de aceleași veșnice probleme de moștenire ori proprietate. Încă din secolul al XV-lea este documentată funcționarea scaunului de judecată al districtului Caransebeș, care se întrunea joia, când era și zi de târg la Caransebeș. După suprapunerea administrativă a districtului Caransebeș cu comitatul Severin, tribunalul și-a continuat activitatea în aceeași formulă, subsumată însă comitatului. Procedura se realiza după tipicul stabilit de lege, dar cu păstrarea unor obiceiuri specifice, probabil pe filiera vechiului *ius valahicum* folosit în districtul Caransebeșului.⁸⁷ În prima fază implica citarea și prezentarea la o anumită dată în fața dregătorilor comitatensi și a asesorilor.⁸⁸ Uneori procedura reclama prezența unor arbitri care încercau să rezolve conflictul.⁸⁹ În alte

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Magina, "Notarii," 307–308.

⁸⁷ Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI* (Cluj-Napoca: Dacia, 1991), 127–163; Adrian Magina, "From custom to written law: Ius Valahicum in the Banat," în *Government and Law in Medieval Moldavia, Transylvania and Wallachia*, eds. Martyn Rady, Alexandru Simon, SSEES UCL (Studies in Russia and Eastern Europe) (London, 2013), 71–77.

⁸⁸ Vezi notele 27–29.

⁸⁹ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye; Pesty, Szörényi, vol. III, 183: *In uno certo et brevi termino sedis vestre iudicarie primitus post harum emanacionem per vos celebrando, vocatis coram, vobis ambabus partibus vel earundem legitimis procuratoribus auditisque parcium ipsarum*

ocazii necesita prezența martorilor din partea celor două părți implicate. Cei din urmă susțineau cauza celui ce i-a chemat și depuneau jurământul în fața scaunului de judecată al comitatului, care urma să decidă și să dea o soluție legală. Tot cu această ocazie erau prezentate diverse documente justificative, care urmau să întărească mărturiile depuse.⁹⁰ În caz că unul dintre martori era bolnav sau nu se putea deplasa, i se putea lua mărturia direct la domiciliu. Jurământul martorilor era decizoriu atunci când lipseau documentele doveditoare într-o anumită cauză.⁹¹ După vechiul și laudabilul obicei al zonei (*regy dicziretes zokassa zerinth*), decizia finală a comitatului era luată după prezentarea la trei scaune consecutive de judecată, unde cei implicați puteau să se prezinte personal sau prin intermediul unor reprezentanți.⁹² Astfel, într-o joi a anului 1537 s-a întrunit scaunul de judecată al districtului/ comitatului pentru a face dreptate în problemele de proprietate dintre Francisc Fiat și văduva lui Nicolae Nocha.⁹³ Tot într-o zi de joi s-a desfășurat și scaunul de judecată din anul 1543, unde Francisc Fodor și Francisc Moise vin și prezintă scrisoarea de punere în posesie a reginei Isabela. Nefiind nici un împotriviitor, s-a trecut la punerea lor în stăpânire.⁹⁴ Mai clar apare uzanța întrunirii sedriei în ziua de joi într-o mărturie din anul 1581 (*szek napian czeterteökön*). Atunci, Nicolae Flore de Slatina s-a împotrivit în fața comitatului (*varmegie eleoth*) împotriva deținerii, folosinței sau vânzării de către familia Fiat a unor părți dintr-un număr de 12 moșii aflate în comitatul Severin. Dovada împotrivirii, confirmată prin mărturia vicecomiților, a notarului jurat al comitatului și a asesorilor, a fost prezentată de reclamant în fața capitlului de Alba, instituție care o consemnează ca atare. Potrivit unuia dintre martori, împotrivirea, respectiv scaunul de judecată, au avut loc în casa (vice)comiților (*az ispanok hazaban*).⁹⁵ Nu știm dacă este vorba de un sediu comitatului sau de o casă particulară. A doua variantă pare mai corectă, pentru că în 1648 asesorii

---

proposicionibus alegacionibusque et exceptionibus, admissis etiam quibusvis testibus ac evidentibus documentis, per partes exinde producendis, et per vos examinandis, causam ipsam in vestri presenciam levare et assumpere, ac eam secundum deum et eius justiciam justo juris tramite revidere et adiudicare.

⁹⁰ Pesty, *Szörényi*, III, 250–252; Pesty, *Krassó*, IV, 270–273. Pentru justificarea părților, în 1613, trebuiau aduse protocoalele orășenești în fața scaunului de judecată. A se vedea nota 28.

⁹¹ A se vedea de exemplu procesul dintre Ana Fiat și unchiul ei Francisc Fiat, în care rolul martorilor a fost decizional (Pesty, *Szörényi*, vol. III, 188–192).

⁹² Spre exemplificare procesul dintre Margareta Găman și Sigismund Fiat desfășurat în anul 1628 (SJAN CJ, fond Macskási de Tincova, cutia 8, nr. 812) sau cel purtat de către autoritățile Caransebeșului contra fostului jude al orașului (Feneșan, *Documente*, 135–141).

⁹³ Pesty, *Szörényi*, III, 203.

⁹⁴ *Ibid.*, 232.

⁹⁵ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 2 Protocolla, vol. I, 52–55.

s-au întrunit în casele particulare a celor doi vicecomiți⁹⁶, semn că nu exista un sediu bine stabil al administrației comitatense. În fața sedriei (*sede iudiciaria comitatus Caransebesiensis*) a ajuns și Barbara Moise, o nobilă rămasă văduvă, în cauza avută cu rudele răposatului soț pentru o parte din moștenirea rămasă de la defunct. Decizia i-a fost favorabilă, deoarece plătitese anterior din averea proprie anumite datorii ale soțului, obligații pe care rudele celui decedat nu au vrut să le achite. În cazul de față, pentru a fi despăgubită, nobila doamnă a obținut patru sesii iobăgești, pe care le-a putut zălogi legal.⁹⁷ Dacă o înțelegere nu era respectată, cum e cazul cu împărțirea bunurilor familiei Simon, cei implicați erau chemați la scaunul de judecată, care trebuia să decidă conform hotărârilor țării și cuprinsului articolelor dietale (*az ország végezése s articulus tartást*).⁹⁸ Tot la scaunul de judecată comitatens s-a decis, în 1599, situația bunurilor familiei Mâtnic. Cu toate că s-a stabilit o sentință, cel care urma să beneficieze de averea respectivă trebuia să se prezinte de câte ori era necesar în fața scaunului de judecată, pentru a răspunde despre starea acelor bunuri.⁹⁹ După judecarea în fața sedriei hotărârea luată era trecută în protocolul comitatului (*az varmegie protokolumnak*)¹⁰⁰, decizia putând fi oricând justificată și controlată. Din păcate, nici un singur protocol al comitatului Severin nu a supraviețuit până în zilele noastre.

Ultima decizie zonală în materie de justiție o avea însuși banul. Hotărârea luată de către vicecomiți, judele nobililor și asesorii comitatensii putea fi atacată prin apel la instanța superioară reprezentată de ban.¹⁰¹ Anumite mărturii indică faptul că judecata în fața banului avea loc după tradiție în ziua de joi, dar mai târziu s-a transferat vinerea ori sâmbătă¹⁰², probabil pentru a nu se suprapune cu ziua de judecată a oficialilor comitatului. Cei implicați în procese veneau în “palatul din interiorul cetății” (*belső varnak palotaja*), pomenit în 1646, unde, în fața banului și a dregătorilor comitatului, s-a desfășurat, spre exemplu, înfățișarea dintre Ana Fodor și fiul său, Iacob Fiat.¹⁰³ Orășenii, posibil datorită statutului lor, se judecau numai în prezența banului sau a substitutului său. Dieta principatului, întrunită la Turda, în anul 1563, stabilea ca disputele dintre aceștia să fie soluționate în fața banului.¹⁰⁴ În consecință, în 1585, oficialii târgului Căvăran

⁹⁶ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

⁹⁷ Livia Magina, “Un destin feminin în Banatul sfârșitului de secol XVI: Barbara Moise,” *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XIX (2011): 288, 291.

⁹⁸ Feneșan, *Documente*, 65–66.

⁹⁹ *Ibid.*, 111–112.

¹⁰⁰ SĴAN CJ, fond Macskási de Tincova, cutia 8, nr. 812.

¹⁰¹ Pesty, *Szörényi*, III, 286–290.

¹⁰² Pesty, *Szörényi*, III, 336, 354, 393, 421

¹⁰³ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

¹⁰⁴ Szilágyi Sándor, ed., *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae. Erdélyi országgyűlési*

oferă posibilitatea celor care nu sunt mulțumiți de hotărârea tribunalului orășenesc să apeleze la scaunul de judecată al banului.¹⁰⁵ Am amintit deja episodul din 1612–1613¹⁰⁶, atunci când oficialitățile orașului Caransebeș s-au prezentat pentru judecata cu fostul jude al orașului în fața banului și a înlocuitorului său. Comunitatea urbană (*egregii et nobilibus, universi incolae et inhabitatores civitatis Caransebes*) a apelat din nou la scaunul de judecată al banului (*in sede industria – in sedria – generosi domini bani*), în anul 1649, în conformitate cu vechile lor legi, drepturi și obiceiuri (*legibus, usibus, consuetudinis*).¹⁰⁷ Alături de cei din orașe, în fața banului puteau să compare și oficialitățile comitatense, așa cum se întâmplă în anul 1593, când în fața înaltului dregător sunt incriminați oficialii comitatului Severin și ai orașului Caransebeș, deoarece nu au plătit o anumită sumă datorată preotului Ștefan.¹⁰⁸

Nu întotdeauna un proces se încheia prompt în fața organelor locale. El se putea prelungi, cum suntem informați dintr-un act emis în anul 1559, fiind necesară intervenția reginei Isabela pentru a-l readuce pe rol.¹⁰⁹ Dacă însă nu împăca părțile implicate, decizia era trimisă spre soluționare curții princiare, ca ultim for de apel. Spre exemplu, în cazul procesului purtat între Ioan Racoviță și soția Dorotea contra familiei Fiat, banul “cum sedis suae iudiciariae co-assessoribus iurisperitisque viris” a dat dreptate primilor. Ultimii, făcând apel, procesul a ajuns în fața principelui, care a confirmat hotărârea luată la nivelul administrației locale.¹¹⁰ Procesul dintre Margareta Găman și Sigismund Fiat s-a desfășurat după un tipic identic, decizia comitatului ajungând la principe, care s-a pronunțat definitiv asupra ei.¹¹¹ Asupra activității scaunului de judecată comitatens și al banului se pot trage câteva concluzii. Mai întâi în privința datei de desfășurare. Se poate considera că, prin tradiție, ziua de joi a fost, de cele mai multe ori, aceea în care scaunul de judecată al comitatului Severin/districtului Caransebeș se întrunea săptămânal. În al doilea rând, exemplele prezentate mai sus ne arată care era sfera de competență a scaunului de judecată. După cum se

---

emlékek (Budapest, 1876), 18: *ac causarum processum ad eum tamquam iudicem per appellationem deferre debeant et teneantur.*

¹⁰⁵ Țigău, “Banii,” 246.

¹⁰⁶ Vezi nota 28.

¹⁰⁷ Adrian Magina, “O sursă pentru istoria Banatului în secolul al XVII-lea. Protocoalele Capitlului de Alba-Iulia,” în *Multiculturalism, Identitate și Diversitate. Perspective Istorice. In honorem prof. univ. dr. Rudolf Gräf la împlinirea vârstei de 60 de ani*, coord. I. M Balog, I. Lumperdean, Loránd Mádly, Dumitru Țeicu (Cluj-Napoca: Mega, 2015), 178–179.

¹⁰⁸ Adrian Magina, *De la excludere la coabitare. Biserici tradiționale, Reformă și Islam în Banat (1500–1700)* (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2011), 159–160.

¹⁰⁹ Pesty, *Szörényi*, III, 278–279.

¹¹⁰ SJAN CJ, fond Macskási de Tincova, cutia 8, nr. 793.

¹¹¹ *Ibid.*, nr. 814.

poate ușor observa, aproape toate problematicile sunt legate de stăpânirea ori moștenirea diverselor bunuri, cel mai adesea cei angrenați în fața tribunalului fiind membri ai elitei, personaje care datorită averilor deținute ori aflate în litigiu au motive să se judece. În fine, banul reprezenta autoritatea supremă în materie de justiție locală, în fața sa găsind soluționare mai ales procesele în care comitatul și orașele se află angrenate ca parte pârâtă ori vătămată.

Producția scrisă a oficialilor comitatului, ajunsă până la noi în ciuda devastărilor arhivelor bănățene, este reprezentativă pentru activitatea instituțiilor administrative din zona bănățeană. Dacă în secolul al XVI-lea cele mai numeroase documente ale comitatului/districtului sunt în limba latină, în secolul următor situația se modifică radical, actele fiind alcătuite exclusiv în limba maghiară. Intitulația acestor scrisori cuprinde, adeseori, în formula consacrată, numele vicecomiților și a judeului nobiliar. Există și excepții, o parte a documentelor fiind emise de către un singur vicecomite, secondat câteodată de judele nobililor sau asesori. În alte situații apar doar vicecomiții, fără juzii nobiliari ori vreun alt dregător. Într-un singur caz, din 1642, intitulația îi cuprinde pe vicecomiți (*vice ispanni*), pe notar (*hűteos notariussa*) și pe judele nobililor (*varmegyének zolgabiraia*).¹¹² Toate actele emise de către oficiali, pentru a avea putere juridică, trebuiau să poarte sigiliul instituției. Despre pecetea comitatului și folosirea ei de către organele competente există mai multe mărturii. Astfel, în anul 1589, dar și în 1608, se vorbește de pecetea obișnuită a comitatului (*varmégynéknek szokot peczété*).¹¹³ Cele mai numeroase mențiuni se referă însă simplu la pecetea comitatului. Actele oficialităților comitatense, deși amintesc că sunt întărite de pecetea comitatului, au sub text aplicate cele trei peceti ale dregătorilor, de obicei doi vicecomiți și judele nobililor¹¹⁴, iar în anumite cazuri sigiliul unuia dintre vicecomiți a fost înlocuit de cel al notarului.¹¹⁵ Totuși, este posibil ca una dintre cele trei peceti să fie a comitatului, aflându-se numai în păstrarea unuia dintre vicecomiți. Așa s-ar explica de ce pe un act din 1580, emis de către comitat, în dreptul uneia dintre sigilii apare formula: *Sigillum districtus Caransebes*.¹¹⁶ Cum o precizare de acest tip nu regăsim și în secolul al XVII-lea, e posibil ca pecetea comitatului să fi fost substituită de cea a oficialilor, care, din postura funcției lor și-au putut folosi sigiliile pentru a da putere juridică actului emis, identificând pecetea proprie cu cele ale instituției administrative. Nu este o situație atipică

¹¹² MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

¹¹³ Feneșan, *Documente*, 76–77; Pesty, *Krassó*, IV, 249–250.

¹¹⁴ Feneșan, *Documente*, 107–109, 146–147, 150–151, 154–155; Pesty, *Krassó*, IV, 249–250, 257–259, 292–293.

¹¹⁵ MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

¹¹⁶ *Ibid.*

ci mai degrabă o reminiscență rămasă din tradiția medievală, tradiție ce recunoștea caracterul oficial al peceților dregătorilor comitatensii.¹¹⁷

Funcționarea comitatului Severin s-a încadrat, după cum se vede, în limitele trasate de legislația transilvăneană a secolelor XVI-XVII. Situat într-o zonă marginală, la frontiera principatului Transilvaniei, această structură administrativă a păstrat o serie de caracteristici specifice, provenite din tradiția medievală și din suprapunerea cu districtul Caransebeșului. Este cazul funcționării binomului ban/comite suprem, ori a doi vicecomiți și a unui singur jude al nobililor. De asemenea, în desfășurarea procedurii la scaunul de judecată al comitatului au persistat câteva elemente care amintesc de uzanța lui *ius valahicum* din Banatul medieval, fără să modifice drastic percepția asupra actului de justiție. În concluzie, cu toate că se afla la periferia principatului, comitatul Severin, prin modul său de funcționare (tipologia instituțională, apelul la legislația dietală ori folosirea limbii maghiare) s-a aliniat la standardele și normele aflate în vigoare/promovate de către autoritatea centrală transilvăneană.

POLITICS AND ADMINISTRATION ON THE SOUTH-WESTERN FRONTIER OF THE PRINCIPALITY OF TRANSYLVANIA. THE FUNCTIONING OF SEVERIN COUNTY IN THE 16TH-17TH CENTURIES

Abstract

Probably organized at the end of the 15th century, the county of Severin overlapped the old Romanian districts in the upper part of Banat. From the 16th century it merged administratively with the district of Caransebeș, with which it had a common body of officials. Integrated into the principality of Transylvania, following the conquest of lowland Banat by the Ottomans, the county of Severin retained a number of peculiarities in its organization. Perhaps the most notable aspects were the fact that the ban of Caransebeș-Lugoj replaced the function of County lord (Lat. *comes supremus*, Hung. *Ispán*) and that the banat and the County, although two administrative units terminologically speaking, functioned as one in terms of the body of officials. In the 17th century, the area was aligned with the legislative system of the principality of Transylvania, but nevertheless retained the use of certain legal practices that recalled the medieval tradition of *ius valahicum*. The functioning of this administrative unit was violently interrupted in 1658 following the Ottoman occupation. The present analysis aimed at capturing, through the institutions, how an administrative unit on the periphery/border of the Transylvanian principality functioned in the 16th-17th centuries.

¹¹⁷ Sigismund Jakó, "Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)," în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II (București, 1956), 608.